

LOGOPEDIK MASHG'ULOTLARNI TASHKIL ETISH VA REJALASHTIRISH MODULIGA OID MUSTAQIL TA'LIM TOPSHIRIQLARINI INTEGRATIV MODELLASHTIRISHNING DIDAKTIK IMKONIYATLARI

Ibroximova O'g'iloy Inomjon qizi

*Farg'ona Davlat Universiteti, Inklyuziv ta'lim
kaferdarasi o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada “Logopedik mashg’ulotlarni tashkil etish va rejalashtirish” moduliga oid mustaqil ta’lim topshiriqlarini integrativ modellashtirishning didaktik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Bo‘lajak logopedlarni tayyorlash jarayonida mustaqil ta’limni kasbiy-amaliy mazmun bilan boyitish, nazariya va amaliyot uyg‘unligini ta’minlash, metodik fikrlash va rejalashtirish ko‘nikmalarini shakllantirish zarurligi asoslab beriladi. Mazkur yondashuv talabaning nazariy bilimni amaliy faoliyat bilan bog‘lash, logopedik mashg’ulotlarni loyihalash, individual yondashuvni ta’minlash, refleksiv tahlil olib borish va kasbiy-metodik tayyorgarligini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: logopedik mashg’ulot, rejalashtirish, mustaqil ta’lim, integrativ modellashtirish, didaktik imkoniyatlar, kasbiy kompetensiya.

Kirish

Hozirgi davrda oliy ta’lim tizimi oldida turgan muhim vazifalardan biri bo‘lajak mutaxassislarni nafaqat nazariy bilimlar bilan qurollantirish, balki ularni amaliy faoliyatga puxta tayyorlashdan iboratdir. Bu talab, ayniqsa, maxsus pedagogika va logopediya sohalarida yanada dolzarb hisoblanadi. Chunki logopedning kasbiy faoliyati murakkab tuzilishga ega bo‘lib, u boladagi nutqiy kamchiliklarni aniqlash, ularning xususiyatlarini tahlil qilish, korreksion-pedagogik ta’sir mazmunini belgilash, mashg’ulotlarni rejalashtirish, individual yondashuvni ta’minlash va natijalarni baholash kabi ko‘p qirrali vazifalarni qamrab oladi. Shu bois bo‘lajak logopedlarni tayyorlashda “Logopedik mashg’ulotlarni tashkil etish va rejalashtirish” moduli alohida o‘rin egallaydi.

Mazkur modul doirasida talaba logopedik mashg’ulotning maqsad va vazifalarini belgilash, uning tuzilishini ishlab chiqish, nutq kamchiliklarining turiga qarab mos metod va usullarni tanlash, individual va guruhli shakllarni rejalashtirish, korreksion ish vositalarini aniqlash hamda mashg’ulot natijadorligini baholash ko‘nikmalarini egallashi zarur.

Mustaqil ta’lim oliy ta’limning muhim tarkibiy qismi bo‘lib, u talabaning

shaxsiy izlanishi, ilmiy manbalar bilan ishlashi, tahlil qilishi, xulosa chiqarishi va o'z fikrini asoslay olishini ta'minlashi kerak. Ammo an'anaviy yondashuvda mustaqil ta'lim topshiriqlari ko'pincha referat yozish, savollarga javob tayyorlash, ma'lum mavzu bo'yicha umumiy ma'lumot yig'ish kabi ishlar bilan chegaralanadi. Bunday topshiriqlar talabaning ma'lumot to'plash faoliyatini rag'batlantirsa-da, uning kasbiy-metodik tayyorgarligini yetarli darajada rivojlantirmaydi. Chunki logopedik faoliyatda tayyor ma'lumotni bilishning o'zi kifoya emas, uni amaliy vaziyatga moslashtirish, konkret pedagogik qaror qabul qilish, bolaga mos mashg'ulotni loyihalash va natijani oldindan ko'ra bilish talab etiladi.

Asosiy Qism

Integrativ modellashtirish deganda mustaqil ta'lim topshiriqlarini maqsad, mazmun, metod, vosita, bajarish bosqichlari va kutilayotgan natija jihatidan o'zaro uzviy bog'langan yaxlit tizim sifatida loyihalash tushuniladi. Bu yondashuvda topshiriq bir-biridan ajralgan alohida harakatlar yig'indisi bo'lib qolmaydi, balki talabaning kelajakdagi kasbiy faoliyatiga yaqinlashtirilgan didaktik modelga aylanadi. Aynan shu jihat "Logopedik mashg'ulotlarni tashkil etish va rejalashtirish" modulida alohida ahamiyatga ega. Chunki logopedik mashg'ulotning o'zi ham ichki tuzilishga ega murakkab tizim bo'lib, unda diagnostik tahlil, korreksion maqsadni belgilash, mazmunni tanlash, usullarni aniqlash, bosqichlarni loyihalash, natijani kuzatish va keyingi ishlarni rejalashtirish o'zaro chambarchas bog'langan bo'ladi.

Integrativ modellashtirishning eng muhim didaktik imkoniyatlaridan biri shundaki, u talabaning nazariy bilimni amaliy faoliyat bilan bog'laydi. Masalan, talaba dizartriya, alaliya, rinolaliya yoki nutqning to'liq rivojlanmaganligi kabi nuqsonlar haqida faqat ta'rif va xususiyatlarni o'qib chiqmaydi, balki shu nuqsonlarga ega bolaning shartli tavsifi asosida logopedik mashg'ulot rejasini ishlab chiqadi, korreksion maqsadlarni belgilaydi, mashg'ulot bosqichlarini aniqlaydi, qaysi mashq nima uchun tanlanganini asoslaydi. Bunday faoliyat natijasida bilim passiv o'zlashtirilgan axborot bo'lib qolmaydi, balki amaliy mazmun kasb etadi.

Mazkur yondashuvning yana bir muhim tomoni shundaki, u talabaning kasbiy-metodik tafakkurini rivojlantiradi. Logopedik mashg'ulotni tashkil etish va rejalashtirish jarayonida talaba oddiy ijrochi emas, balki metodik qaror qabul qiluvchi subyekt sifatida namoyon bo'lishi zarur. U mashg'ulotning har bir bosqichini o'ylab chiqishi, qaysi usulning qaysi vazifaga xizmat qilishini tushunishi, individual yondashuvni qanday ta'minlashni bilishi kerak. Integrativ topshiriqlar aynan shu fikrlash tarzini shakllantiradi. Talaba topshiriqni bajarish davomida "nima qilish kerak?" degan savol bilan cheklanmaydi, balki "nega aynan shu usul tanlandi?", "bu topshiriq qanday

korreksion natijaga olib keladi?”, “mazkur mashg‘ulot keyingi bosqich bilan qanday bog‘lanadi?” kabi savollar ustida ham ishlaydi. Natijada uning pedagogik va metodik mushohada yuritish qobiliyati kuchayadi.

Ushbu yondashuvning didaktik ahamiyati shundan iboratki, u ta‘lim jarayonini faoliyatga yo‘naltiradi. Bo‘lajak logoped uchun korreksion ishning samaradorligi, avvalo, faoliyatni to‘g‘ri tashkil etish va rejalashtirishga bog‘liq. Agar talaba mustaqil ta‘lim jarayonida amaliy faoliyat elementlarini o‘zlashtirsa, keyinchalik real kasbiy vaziyatda o‘zini ancha ishonchli tutadi. Integrativ modellashtirilgan topshiriqlar unga mashg‘ulotning tashkiliy-mantiqiy tuzilishini tushunishga yordam beradi.

Integrativ modellashtirishning yana bir muhim didaktik imkoniyati talabalarda refleksiv ko‘nikmalarni shakllantirishidir. Logopedik faoliyat doimo kuzatish, tahlil va qayta ko‘rib chiqishni talab qiladi. Har bir mashg‘ulotning samaradorligini baholash, qaysi usullar foydali bo‘lganini aniqlash, qaysi yo‘nalishlarni kuchaytirish zarurligini belgilash logoped ishining muhim qismidir. Shu sababli talaba mustaqil topshiriqni bajargach, o‘z ishlanmasiga tanqidiy yondasha olishi, kuchli va zaif tomonlarini ko‘ra bilishi kerak. Integrativ topshiriqlar aynan shunday imkoniyat yaratadi. Talaba o‘zi ishlab chiqqan mashg‘ulot rejasini tahlil qiladi, tanlangan metodlarning maqbulligini asoslaydi, rejaning takomillashtirilishi mumkin bo‘lgan jihatlari haqida fikr yuritadi. Bu esa kelajakdagi professional o‘sish uchun muhim poydevor bo‘lib xizmat qiladi.

Mazkur yondashuv differensial va individual yondashuvni ham qo‘llab-quvvatlaydi. Har bir nutq nuqsoni o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lgani kabi, har bir bolaning rivojlanish sur‘ati, psixik faolligi, diqqat darajasi, idrok va xotira xususiyatlari ham turlicha bo‘ladi. Shu sababli logopedik mashg‘ulotlar ham yagona qolipda tuzilmasligi kerak. Integrativ modellashtirish asosidagi topshiriqlar talabani aynan shunga o‘rgatadi. U bir xil mavzuga oid turli pedagogik vaziyatlar uchun turlicha yechimlar ishlab chiqadi, shartli bolaning xususiyatidan kelib chiqib individual yondashuvni rejalashtiradi, mashg‘ulotdagi topshiriq va mashqlarni moslashtirishga harakat qiladi. Natijada talaba metodik moslashuvchanlikka ega bo‘ladi.

Integrativ modellashtirish ta‘lim natijalarini baholashda ham qulaylik yaratadi. Chunki bunday topshiriqlar natijasini faqat matn hajmi yoki umumiy mazmun bilan emas, balki aniq didaktik mezonlar asosida baholash mumkin bo‘ladi. Xususan, topshiriqning nazariy asoslanganligi, mashg‘ulot tuzilishining mantiqiyliqi, maqsad va vazifalarning aniqligi, tanlangan metodlarning o‘rinliliqi, individual yondashuvning aks etishi, didaktik materiallarning mosligi, refleksiv tahlilning mavjudligi kabi mezonlar baholash jarayonini yanada aniq va xolis qiladi. Bu esa talabaning o‘z ustida ishlashi, o‘z

kamchilik va yutuqlarini ko‘rishi uchun ham muhimdir.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, “Logopedik mashg‘ulotlarni tashkil etish va rejalashtirish” moduliga oid mustaqil ta’lim topshiriqlarini integrativ modellashtirish katta didaktik salohiyatga ega. Mazkur yondashuv mustaqil ta’limni oddiy bilimni takrorlash vositasidan kasbiy kompetensiyani shakllantiruvchi samarali pedagogik tizim darajasiga olib chiqadi. U talabaning nazariy bilimlarini amaliy faoliyat bilan bog‘laydi, metodik tafakkurini rivojlantiradi, rejalashtirish va loyihalash ko‘nikmalarini shakllantiradi, refleksiv tahlilni kuchaytiradi, individual yondashuvni ta’minlashga xizmat qiladi. Shu bois logoped kadrlar tayyorlash jarayonida mustaqil ta’lim topshiriqlarini integrativ modellashtirish asosida tashkil etish ta’lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ayupova M. Logopediya. Toshkent, O‘qituvchi, 2007.
2. Филичева Т.Б, Чиркина Г.В. Устранение общего недоразвития речи у детей дошкольного возраста. — Москва: Айрис-пресс, 2005.
3. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. Toshkent, Fan, 2006.
4. Saidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. Toshkent, Moliya, 2003.